

landschap in kaart proberen te brengen. Het boek is qua vorm en inhoud op meerdere plaatsen dan ook meer een verslag van moeizaam spuurwerk dan een helder gestructureerd en gemakkelijk te lezen betoog. Ik zou deze bundel daarom vooral willen aanbevelen als een eerste verkenning, maar wel een die beslist uitnodigt tot verder onderzoek. Daarom betreur ik het ook hier weer dat de registers van personen en themata alleen maar naar de hoofdttekst verwijzen, en niet naar de noten die nogal eens namen en zaken bevatten die niet in de tekst staan maar die wel belangwekkende informatie bevatten. Dat neemt echter niet weg, dat *Grotius and the Stoa* een belangrijk boek is dat ons weer dichterbij het genie Grotius brengt en ook nog onze vrij gebrekkige kennis van de wijsbegeerte van Renaissance en humanisme verrijkt.

C. S. M. Rademaker ss.cc.

J. van Goor, ed., *Generale missiven van gouverneurs-generaal en raden aan heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie, X, 1737-1743* (Rijks geschiedkundige publicatiën, Grote serie CCL; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 2004, xi + 1159 blz., ISBN 90 5216 133 x). E. Locher-Scholten, P. Rietbergen, ed., *Hof en handel. Aziatische vorsten en de VOC 1620-1720* (Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor taal, land- en volkenkunde, CCXXIII; Leiden: KITLV, 2004, 349 blz., €35,-, ISBN 90 6718 231 1).

Op 2 september 2004 vond in Utrecht een congres plaats onder de titel 'Colonialism and diplomatic relations in Asia, 1600-2000.' De aanleiding was het afscheid van J. van Goor als universitair hoofddocent aan de Universiteit Utrecht. Hij doceerde daar geschiedenis van het kolonialisme. Niet alleen de lezingen stonden in het teken van Van Goors specialisme — de directe commerciële en diplomatieke contacten van de VOC in Azië —, ook de twee op dit congres gepresenteerde boeken hebben deze thematiek tot onderwerp.

Het eerste boek is het tiende deel van de *Generale missiven*. Deze bronnenpublicatie wordt al sedert 1960 uitgegeven (de delen over de periode 1610-1737 en 1743-1750 bestonden reeds). De *Generale missiven* zijn de jaarlijkse rapporten die de Hoge Regering te Batavia naar Nederland stuurde, waar het hoogste VOC-gezag, de heren XVII, inzicht kon krijgen in wat er het afgelopen jaar binnen het reusachtige netwerk van handelsposten was gebeurd. Mede op basis hiervan kon het beleid worden uitgestippeld. De missiven bestaan uit een algemeen verslag over de gebeurtenissen in Azië en Zuid-Afrika en uit de correspondentie tussen de tientallen vestigingen in Azië en de Hoge Regering in Batavia.

Uit de missiven krijgt men, per jaar en vestiging na vestiging, een overzicht van de gebeurtenissen, zoals de aankomst en het vertrek van schepen, onderhandelingen met de plaatselijke machthebbers, personeelwisselingen, in- en verkoopoverzichten en verder veel dagelijkse problematiek. De editie is niet integraal, dat wil zeggen: sommige delen worden samengevat, andere stukken zijn getranscribeerd en voor weer andere delen wordt verwezen naar een oudere uitgave, namelijk naar J. K. J. de Jonge, *De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië: verzameling van onuitgegeven stukken uit het oud-koloniaal archief*, verschenen in dertien delen tussen 1862 en 1888. Dat alles is gezien de omvang wel begrijpelijk maar niet altijd handig. Niet iedereen heeft De Jonge bij de hand en vooral in dit deel valt dat te betreuren. Ook voor de meest dramatische gebeurtenis uit deze jaren, de Chinezenmoord in Batavia van oktober 1740, dient men De Jonge er op na te slaan.

De gebruikers van deze bronnenpublicatie — en in toenemende mate zijn dat Aziatische onderzoekers —, zullen zich toeleggen op de ontwikkeling van één handelspost, de handel in

één bepaald product, de handelspolitiek over een lange periode of op scheepsbewegingen van de intra-Aziatische vaart. Via indices op persoonsnamen, geografische namen, en 'overige termen' kan men naar details zoeken. Wie daarentegen gewoon door deze bronnen bladert krijgt een goede indruk van de dagelijkse praktijk van het compagniebedrijf in Azië en wordt getroffen door enkele structurele thema's. Het meest opvallende is wel het permanente tekort aan personeel, contant geld en schepen. Hierbij kwam nog de aanhoudende zorg om malversaties. Men kampte met de handigheden van de Aziatische producenten, tussenpersonen, leveranciers en verpakkers. Daarbij traden geschillen op over leveringstijden, de kwaliteit der producten (in 1737 werden 757 Japanse roggenvellen afgekeurd) en de hoeveelheid ervan (in kisten met opium werden stenen aangetroffen). Ook valutaberekeningen gaven geregeld problemen. Het eigen personeel bezat niet per definitie een loyale ethiek ten aanzien van de compagnie. Voortdurend leest men over tekorten, diefstallen, smokkel en slordigheden.

Een belangrijk onderdeel van de missiven vormen de rapporten over de plaatselijke machthebbers en de afschriften van de verdragen met hen. Die contacten verliepen op diplomatieke wijze en gingen gepaard met de giften van kostbare geschenken. Maar in de missiven valt goed te lezen wat men werkelijk van de handelspartner dacht en welke ergernissen men te verduren had, zoals ten aanzien van de 'capricieusen en kregeligen Japander.' (7)

Hoe de VOC die contacten met de Aziatische autoriteiten aanging is bij uitstek een thematiek waar Jur van Goor zich intensief mee heeft beziggehouden. Het is dan ook een vanzelfsprekende keuze geweest om zijn afscheidsbundel hieraan te wijden. *Hof en handel* is het tweede boek dat op 2 september 2004 werd gepresenteerd.

De bundel bevat dertien bijdragen van binnen- en buitenlandse historici, een beknopte historiografische inleiding en een persoonlijk getinte bio- en bibliografische schets van Van Goor. Zes artikelen betreffen onderwerpen uit de Indonesische archipel, zeven hebben posten elders in Azië tot onderwerp. De bijdragen, waarvoor rijkelijk gebruik is gemaakt van de generale missiven, zijn stuk voor stuk gedegen en gedetailleerd en laten met grote precisie zien hoe de VOC onder zeer uiteenlopende en moeilijke omstandigheden is omgegaan met de inheemse machthebbers.

Omdat de samenstellers streng voor een bepaalde thematiek hebben gekozen is het een samenhangende bundel geworden. Of het nu gaat om de vroege vestigingen op de Ambonse eilanden aan het begin van de zeventiende eeuw, of om Bantam of Makassar aan het eind van die eeuw, over de contacten aan het Perzische of aan het Mogulhof, telkens komt men een aantal kenmerken van de VOC-politiek tegen. Die werden bepaald door de bijzondere eigenschappen van de compagnie: het was een particulier commercieel bedrijf met militaire macht en met diplomatieke bevoegdheden. Daarom kon de VOC zich in de ene situatie opstellen als gewoon handelsbedrijf, zoals dat al eeuwen in Azië werkte en elders als mogendheid met een krachtige maritieme en militaire macht achter de hand.

De compagnie trad soms op als buitenlandse vijand, maar kon ook opereren als bondgenoot, zowel bij binnenlandse troebelen als tegenover externe vijanden. In het algemeen ging de compagnie in eerste instantie pragmatisch diplomatiek te werk. Geweld was een laatste optie en kon alleen worden toegepast in omstandigheden waar men wist de meerdere te zijn. Op de Ambonse eilanden bijvoorbeeld was dat mogelijk, maar natuurlijk niet in China, Perzië of het Mogulrijk. De machtsverhoudingen bepaalden dus de houding van de VOC. Daarbij werden ook verkeerde inschattingen gemaakt. Blussé bijvoorbeeld laat in zijn bijdrage zien hoe de jonge en doldrieste VOC buitengewoon brutale en volstrekt irreële eisen aan het Chinese keizerrijk stelde.

En passant leest men ook over de bijna onmogelijke taken waarvoor die VOC-dienaren zich

gesteld zagen. De lange en gebrekkige communicatielijnen in Azië en met patria, de taalproblemen, de chicanes aan de hoven, de volstrekt vreemde zeden en gewoonten. Wie deze geslaagde bundel leest kan dan ook moeilijk ontsnappen aan bewondering voor een groot aantal VOC-dienaren.

Roelof van Gelder

J. F. G. Boex, *De 'Bibliothèque Française' van Henri du Sauzet 1730-1746* (Dissertatie Nijmegen 2002; S. I.: s. n., 2002, 491 blz., ISBN 90 9016252 6).

Dit is de tweede dissertatie over de uitgever Du Sauzet die recentelijk in Nijmegen is verdedigd. Zij complementeert het proefschrift van Edwin van Meerkerk, *Achter de schermen van het boekbedrijf. Henri du Sauzet (1687-1754) in de wereld van de uitgeverij en boekhandel in de Republiek* (2001). Waar Van Meerkerk vooral over het uitgeversbedrijf in het algemeen schreef, behandelt Boex één uitgave, namelijk het tussen 1723 en 1746 verschenen geleerdenperiodiek *Bibliothèque Française*. Du Sauzet was er sinds 1730 de uitgever van.

De figuur van Du Sauzet leent zich niet voor een spannende biografie. Afgezien van het feit dat er nauwelijks gegevens over hem beschikbaar zijn, bracht hij het grotere deel van leven achter toonbank en schrijftafel door. Afkomstig uit Toulouse, heeft deze mogelijke ex-jezuïet zich vermoedelijk vóór 1713 tot het protestantisme bekeerd. Hij vestigde zich in 1718 in Amsterdam, waar hij lange tijd een winkel/uitgeverij aan het Rokin bezat. Hij trad er in het huwelijk met de dochter van een andere Franse vluchteling. Noch zijn winkel, noch huwelijk maakte hem tot een vermogend man; volgens Boex moet hij somber en tamelijk zwaar op de hand zijn geweest. Het meest spectaculaire aspect van 's mans leven betreft zijn — in de ogen van veel tijdgenoten — dubieuze contacten met twee buitenlandse hoven, namelijk die van Lodewijk XV en Stanislaus Leszczyński, de gewezen koning van Polen die zich in Lunéville had gevestigd. Heulde Du Sauzet met de Franse vijand? Volgens Boex niet. Du Sauzet zocht simpelweg een beschermheer die hem ook in financieel opzicht kon steunen.

Wat maakt de *Bibliothèque Française* een hele dissertatie waard? Boex rechtvaardigt zijn keuze voor zijn onderwerp door te wijzen op het bijzondere karakter van zijn bronnen. Hij combineert gegevens uit de met Du Sauzet binnen een bescheiden netwerkje uitgewisselde brieven met een integrale analyse van het tijdschrift zelf. De *Bibliothèque Française* was geen buitengewoon opzienbarend periodiek, maar dat geldt voor de meeste achttiende-eeuwse geleerentijdschriften. Pas rond 1800 begonnen ook in Nederland werkelijk kritische recensietijdschriften te verschijnen, die op polemische wijze van leer konden trekken tegen recent verschenen boeken. De *Bibliothèque Française* kan hoogstens beschouwd worden als een goede ingang in de toenmalige geleerde lectuur, mede omdat het tijdschrift ruim twee decennia heeft bestaan. Zoals de titel aangeeft, richtte het zich vooral op Franstalige of in Frankrijk geproduceerde boeken, evenals zusterperiodieken als de *Bibliothèque Anglaise* en *Bibliothèque Germanique*.

Als bijlage bij zijn studie biedt Boex een integraal overzicht van alle boeken die in Du Sauzets periodiek gerecenseerd werden. Ook heeft hij alle gerecenseerde werken gerubriceerd. Hij gebruikt daarvoor een zestal categorieën. Niet verrassend is de uitkomst dat de rubriek 'schone letteren' het hoogst scoorde, gevolgd door 'theologie' en 'geschiedenis'. Op een zestal recensies gaat Boex iets gedetailleerder in (uiteraard komen in zijn boek terloops veel meer recensies aan bod), bij wijze van illustratie van het redactiebeleid van de *Bibliothèque Française*. We krijgen zo een goed beeld van de strekking van het tijdschrift. Wat door deze benadering per